

Poskytování zdravotní péče nezletilým osobám

Právní úprava vztahů mezi rodiči a dětmi stejně jako poskytování zdravotní péče nezletilým osobám se vlivem nového občanského zákoníku mění významným způsobem. Zákon o rodině byl zrušen a rodinné právo je tak začleněno do občanského zákoníku, jehož ustanovení mění pravidla nabytí svéprávnosti u nezletilých, postavení subjektů oprávněných za nezletilého právně jednat, stejně jako pravidla pro udělování souhlasu se zdravotní péčí při sporu mezi nezletilým a zákonným zástupcem.

Svéprávnost

Svéprávností se rozumí způsobilost nabývat pro sebe vlastním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (tento pojem nahradil dosavadní pojem „způsobilost k právním úkonům“). Svéprávnosti se nelze se vzdát ani zčásti. Plně svéprávným se člověk stává zletilostí, které se nabývá dovršením osmnáctého roku věku. Před dosažením tohoto věku se plně svéprávnosti nabývá uzavřením manželství (takto nabytá svéprávnost se neztrácí ani zánikem manželství, ani prohlášením manželství za neplatné) nebo přiznáním svéprávnosti soudem (pokud nezletilý dosáhl věku šestnácti let, je osvědčena jeho schopnost sám se živit a obstarat si své záležitosti).

Rozumová a volní vyspělost

To však neznamená, že by před dosažením zletilosti fyzická osoba nebyla k žádnému právnímu jednání způsobilá. Zákon stanoví vyvratitelnou domněnku, že nezletilí mají způsobilost k takovému právnímu jednání, které je svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku. Při poskytování zdravotní péče nezletilému pacientovi je tedy třeba zjistit jeho názor na poskytnutí zamýšlené zdravotní péče, jestliže je to přiměřené rozumové a volní vyspělosti jeho věku (zejména od 14 roku věku). Tento názor musí být zohledněn jako faktor, jehož závaznost narůstá úměrně s věkem a stupněm rozumové a volní vyspělosti nezletilého pacienta. Nezletilé osoby mohou tedy udělit souhlas v případě jejich dostatečné rozumové a volní vyspělosti samy, v ostatních případech rozhoduje zákonný zástupce (zejména rodiče).

Zákonné zastoupení

K provedení lékařského zákroku potom stačí souhlas jednoho ze zákonných zástupců, pokud lékaři není znám odlišný názor druhého rodiče (lékař nemá povinnost aktivně zjišťovat před

ošetřením nezletilé osoby, zda druhý – nepřítomný rodič – s provedením výkonu vyjádřil souhlas). Nový občanský zákoník vychází z toho, že rodičovskou odpovědnost mají oba rodiče a vykonávají ji v souladu se zájmy dítěte. Předpokládá se, že jedná-li jeden z rodičů v záležitosti dítěte sám vůči třetí osobě, která je v dobré víře (např. vůči lékaři), má se za to, že jedná se souhlasem druhého rodiče. V případě, že jsou při ošetření přítomni oba rodiče současně (či jeden z nich navštívil lékaře před ošetřením a svoji vůli výslovným způsobem projevil) a jejich názor je odlišný, nemůže lékař odkladný výkon provést a musí ponechat další postup na rozhodnutí soudu.

Má-li však být zasaženo do integrity nezletilého, který dovršil čtrnáct let a který zákroku vážně odporuje – třebaže zákonný zástupce se zákrokem souhlasí -, nelze zákrok provést bez souhlasu soudu. Nesouhlasí-li zákonný zástupce se zásahem do integrity nezletilé osoby, ač si jej tato osoba přeje, lze zákrok provést rovněž jen se souhlasem soudu. Není však povinností poskytovatele zdravotních služeb podávat takový návrh soudu (na soud se bude obracet zákonný zástupce dítěte nebo orgán sociálně-právní ochrany dítěte). Uvedené situace se vztahují pouze na zákroky, které lze odložit, nikoli na ty neodkladné. Toto ustanovení nového občanského zákoníku (§ 100) rozšiřuje předmětná ustanovení zákona o zdravotních službách, aniž je s ním v rozporu, a je třeba obě ustanovení respektovat.

Za osoby mladší čtrnácti let bude souhlas udělovat zákonný zástupce vždy, nicméně vysvětlení o povaze zákroku je nutné podat i nezletilému pacientovi, způsobem přiměřeným jeho schopnostem vysvětlení pochopit.

Subjekty oprávněné právně jednat za nezletilého

Při ošetřování nezletilého se lékaři budou i nadále setkávat zejména s jeho rodiči. Mohou ale nastat situace, kdy s dítětem k ošetření přichází jiná osoba než rodič, která je oprávněná za dítě jednat. Pro lékaře je nezbytné znát rozsah oprávnění možných subjektů jednajících za nezletilou osobu včetně práva udělit informovaný souhlas s provedením navrhované péče.

Osvojení

Osvojitelé mají rodičovskou odpovědnost, mají stejná práva a povinnosti jako rodiče, a to i v otázkách rozhodování o zdravotní péči příp. o dalších zdravotních službách poskytovaných dítěti.

Poručenství

Poručník – může být dítěti jmenován soudem v situaci, kdy není žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu. Poručník má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost. Rozhodování poručníka je omezeno na běžné záležitosti (i v oblasti udělení souhlasu s poskytováním zdravotní péče resp. zdravotních služeb), v ostatních případech (nikoli běžné léčebné a obdobné zákroky) musí být jeho rozhodnutí schváleno soudem.

Pěstounství

Pěstoun – nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče pěstounovi, který při výchově dítěte vykonává přiměřeně povinnosti a práva rodičů. Rodiče mají i nadále vůči dítěti povinnosti a práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti včetně vyživovací povinnosti. Pěstoun je oprávněn rozhodovat jen o běžných záležitostech dítěte (včetně provedení běžných léčebných zákroků), o léčebných zákrocích, které nejsou běžné, rozhodují rodiče. Jestliže by hrozilo nebezpečí z prodlení a nelze bez zbytečného odkladu získat vyjádření rodičů, může rozhodnout o jeho provedení i pěstoun.

Pečující osoba

Pečující osoba – nemůže-li o dítě osobně pečovat žádný z rodičů ani poručník, může soud svěřit dítě do osobní péče jiného člověka tzv. pečující osobě. Nejčastěji se jedná o přechodné řešení, v němž rodiče nemohou dočasně o dítě pečovat. Práva a povinnosti pečující osoby při péči o dítě stanoví v rozhodnutí soud, pokud tak neučiní, náleží této osobě obdobná práva a povinnosti jako pěstounovi, tj. rozhodování o běžných léčebných zákrocích.

Opatrovnictví

Opatrovníka jmenuje soud dítěti, hrozí-li střet zájmů dítěte na straně jedné a jiné osoby na straně druhé, nehájí-li zákonný zástupce dostatečně zájmy dítěte, nebo je-li toho zapotřebí v zájmu dítěte z jiného důvodu (např. při rozpor mezi názorem dítěte a názorem rodičů na poskytnutí péče). Soud uvede v rozhodnutí o jmenování opatrovníkem jeho práva a povinnosti, a to včetně jeho práva jednat za nezletilého při udělení souhlasu se zdravotními službami.

Ústavní výchova

Ústavní výchova – může být nařízena soudem jako nezbytné opatření v případě, že výchova

dítěte, jeho tělesný, rozumový či duševní stav či jeho řádný vývoj jsou vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou vážné důvody, pro které rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit. Vždy musí být soudem zváženo, zda dítě přednostně nebude svěřeno do péče konkrétní osoby.

Substitut

Rodiče jako zákonní zástupci mohou pro vyřízení záležitosti dítěte uzavřít smlouvu o zastoupení osobou s odbornými znalostmi, popřípadě i jinou vhodnou osobou. Mohou tedy určit tzv. substituta (např. babičku) vyžaduje-li to nutná potřeba (poskytnutí zdravotní péče), odpovídají však za řádný výběr takové osoby.

Neodkladné výkony

Výjimkou z pravidla poskytování zdravotní péče nezletilým osobám se souhlasem zákonného zástupce jsou situace, kdy ve stavu nouze nelze souhlas rodičů opatřit a jedná se o neodkladné výkony nutné k záchraně života či zamezení vážného poškození zdraví. Potom je lékař povinen rozhodnout o provedení takového výkonu i bez tohoto souhlasu. Stejně je tomu i v případě potřeby provedení neodkladného vyšetřovacího nebo léčebného výkonu nezbytného k záchraně života nebo zamezení vážného poškození zdraví dítěte, odpírají-li rodiče souhlas udělit. I v této situaci je lékař povinen udělat vše pro záchranu života či zdraví dítěte a provést potřebné výkony i proti zjevné vůli rodičů. V této situaci je nerozhodné, zda souhlas dát odmítají oba nebo jeden z rodičů, neboť k jejich odmítavému projevu vůle se nepřihlíží. Rozhodující je bezprostřední ohrožení života či hrozící vážné poškození zdraví nezletilé osoby. Nezletilému pacientovi musí lékař poskytnout neodkladnou péči bez souhlasu zákonného zástupce, pokud je u něj podezření na týrání, zneužívání nebo zanedbávání. Tato skutečnost musí být také neprodleně oznámena orgánům činným v trestním řízení.

Závěrem

Při poskytování zdravotní péče nezletilým osobám musí primárně lékař vyhodnotit naléhavost provedení zákroku (neodkladnou péči lze poskytovat i bez souhlasu), následně rozumovou a volní vyspělost dítěte (takto vyspělé dítě je schopno udělit souhlas samo) a v neposlední řadě rozhodnout, zda bude vyžadovat souhlas zákonného zástupce (u dítěte mladšího čtrnácti let vždy), případně se rychle zorientovat v situaci rozporu mezi názorem dítěte a zákonných zástupců na poskytnutí navrhované zdravotní péče (u odkladných výkonů musí být vyžadován souhlas soudu).

Právní předpisy

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách): § 35 (poskytování péče nezletilým pacientům); § 38 odst. 4 (hospitalizace a poskytování péče bez souhlasu); § 42 (práva a povinnosti zákonného zástupce)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: § 100 (poskytování péče nezletilé osobě); § 865 - § 879 (rodičovská odpovědnost); § 794 - § 804 (osvojení); § 894 odst. 1 (substitut); § 928 - § 942 (poručenství); § 943 - § 947 (opatrovnictví); § 953 - § 957 (svěření dítěte do péče); § 958 - § 970 (pěstounství); § 971 - § 975 (ústavní výchova)

Dotaz

Je možné předepsat antikoncepci šestnáctileté slečně bez souhlasu jejích rodičů?

Rozhodující pro předepsání antikoncepce nezletilé pacientce bude posouzení její rozumové a volní vyspělosti (tj. zda je schopna pochopit poučení ze strany lékaře - např. jak užívat hormonální antikoncepci - a také následky svého rozhodnutí - např. rizika užívání antikoncepce). V případě, že lékař sezná, že pacientka je s ohledem na svůj věk rozumově i volně vyspělá, může předepsat antikoncepci i bez souhlasu zákonného zástupce (nejčastěji rodiče). V případě, že takovouto vyspělost nezletilého dítěte nedovodí, musí vyžadovat souhlas jednoho z rodičů. V situaci, že jeden z rodičů vyjádří nesouhlas s užíváním antikoncepčních přípravků, přestože slečna je z hlediska posouzení lékaře rozumově i volně vyspělá a s antikoncepcí sama souhlasí, nemůže podle nového občanského zákoníku lékař přípravek předepsat a musí vyčkat rozhodnutí soudu (na soud se v daném případě bude obracet nezletilá pacientka v zastoupení jinou osobou).